

Prechádzka s Euthyfrónom¹

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.

<https://orcid.org/0000-0002-8067-5651>

Abstract: *Plato designed his early Socratic dialogues to prepare students for real challenges and temptations. The paper reflects that the dialogues teach how to be a philosopher in the true sense of the word. Socrates' work as a concern for the soul is also a clarification of moral attitudes and a purification of the notion of god. The aim of this article is to analyze the Euthyphro dialogue with an emphasis on its educational dimension and to frame its perception in Christian thought. The dilemmatic ambiguity of the dialogue is associated with the form of the dialogue and the irony used by Socrates. Plato's main aim was to offer knowledge that comes only when one is able to justify and explain one's own beliefs. Learning, then, is not just providing the right answers.*

Key words: *Euthyphro. Piety. Dilemma. Education.*

Abstrakt: *Platón navrhol svoje rané sokratovské dialógy tak, aby pripravil študentov na skutočné výzvy a pokiaľ možno. Príspevok reflektuje, že dialógy učia ako byť filozofom v pravom slova zmysle. Sokratovo pôsobenie, ako starosť o dušu, je zároveň aj vyjasňovaním morálnych postojov a očisťovaním pojmu boh. Cieľom článku je analyzovať dialóg Euthyfrón s dôrazom na jeho výchovný rozmer a rámcovo predstaviť jeho percepciu v kresťanskom myslení. Dilematická nejednoznačnosť dialógu je spájaná s formou dialógu a iróniou, ktorú Sokrates používa. Platónovým hlavným cieľom bolo ponúknuť poznanie, ktoré prichádza až vtedy, keď človek je schopný zdôvodniť a vysvetliť svoje vlastné presvedčenie. Učenie teda nie je len poskytovaním správnych odpovedí.*

Kľúčové slová: *Euthyfrón. Zbožnosť. Dilema. Výchova.*

¹ Štúdiá vznikla ako výstup riešenia projektu KEGA 030PU-4/2022 s názvom *Design of teaching materials for university study of relevant moral values with a focus on allround and sustainable development of society.*

Úvod

Ľudský život je dynamický proces a pokiaľ človek žije, všetko je otvorené, lebo ešte stále môže napraviť svoje previnenia. Výchova sa teda nemôže zamerať len na mládež, lebo jej zmysel je kulturotvorný v tom najširšom význame. Jej zmyslom je orientácia k bytiu.² V súčasnej dobe, ľudia na jednej strane už vytriezveli z gnosticko-osvieteneckého názoru „stále vpred a čoraz lepšie“, ale na druhej strane si veľmi navykli na situáciu v platónskej jaskyni a nevedia, alebo aj nechcú, sa uvoľniť z moci tieňov a zaujať miesto, ktoré je im bytostne určené. Cieľom článku je analyzovať dialóg Euthyfrón s dôrazom na jeho výchovný rozmer a rámcovo predstaviť jeho percepciu v kresťanskom myslení.

Platón navrhol svoje rané sokratovské dialógy tak, aby pripravil študentov na skutočné výzvy a pokusenia. Dialógy čitateľom replikujú sokratovskú skúsenosť a vyžadujú to, čo Sokrates vyžadoval od svojich partnerov: aktívne učenie, sebaskúmanie a pochopenie zložitosti a dôležitosti múdrosti. Zároveň dialógy spochybňujú spájanie profesionálnej a osobnej dokonalosti, čo najlepšie ilustrujú sofisti, a vyzývajú svojich čitateľov, aby sa usilovali o vlastnú areté. Cieľom dialógov nie je odovzdať vopred pripravený vzorec na úspech, ale naučiť študentov učiť sa pre seba, teda milovať a usilovať sa o múdrosť. Rané sokratovské dialógy sú výchovné v tom zmysle, že nás učia byť filozofmi v pravom slova zmysle. Sokratovo pôsobenie, ako starosť o dušu, je zároveň aj vyjasňovaním morálnych postojov a očisťovaním pojmu boh. Pojednáva o tom malý, ale významný dialóg Euthyfrón.

Priama prechádzka

Euthyfrón je dialóg Platónovho raného obdobia a jeho obsahom je rozhovor medzi Platónovým učiteľom Sokratom a hlboko veriacim spoluobčanom a veštcom Euthyfrónom. Sám Sokrates, ktorý kládol veľmi silný dôraz na racionalitu filozofie, bol zbožný človek a jeho filozofia bola skôr živá filozofická prax ako syntetická teória, pričom jej najvýraznejším znakom bola práve zbožnosť. Zakladateľ extrémne adogmatickej elenktickej metódy a etického intelektualizmu, ktorý sa mu často vyčíta, dokonca považoval ce-

² Porov. PORUBEC, D.: Zduchovenie osoby, ako predpoklad vytvárania kresťanskej kultúry v diele I. A. Iljina. In: DANCÁK, P. - PORUBEC, D. (eds.): *Disputationes quodlibetales : 50. výročie vydania knihy „Osoba i czyn“*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2020, s. 70-86.

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

lů svoju filozofiu za poslanie, ktorým ho poveril boh, a opakovane sa odvolával na nadprirodzeného daimonia.³ [Jaspers 2000, Reale 1999].

Dialóg sa odohráva na ceste k úradovni archonta, kde sa podávali žaloby z dôvodu porušovania náboženstva. Sokrates sa tu ocitá z dôvodu žaloby, ktorú naň podal Melétos, že zavádza nových bohov a kazí mládež. Euthyfrón je tu naopak v pozícii žalujúceho; žaluje svojho vlastného otca, že zavinil smrť človeka a tým sa dopustil zločinu proti zbožnosti. Euthyfrón sa teraz obáva poškvrnenia a bojí sa, že ho bohovia potrestajú. Témou dialógu je teda pojem zbožnosti a jej vzťah k etike.

Samotný Euthyfrón, ktorého meno ironicky znamená „priamy mysliteľ“, predstavuje degenerovaný obraz zbožnosti, ktorá síce za najdôležitejšie v živote pokladala vzťah k božstvu, ale tento vzťah je podmienený obrazom božstva ako obchodníka, s ktorým človek vyjednáva cenu. Euthyfrón sa bojí o svoj každodenný život, ktorý chápe ako závislý od božstva, presnejšie od božstiev a stará sa o to, aby sa nepoškvrnil nespravodlivosťou, lebo to by malo za následok stratu priazne božstva. Jeho spravodlivosť je však len poverčivou obavou, vôbec mu nejde o spravodlivosť, ale len o vlastný prospech.⁴ Euthyfrón si pripisuje takú dôležitosť, že ako so samozrejmosťou počíta s pochopením podstaty božských vecí. Keď Sokrates vyjadruje údiv nad niektorými nevšednými skutočnosťami, tak Euthyfrón ešte s hrdosťou prisvedčí, že má v zásobe aj podivnejšie veci ako v teogonických mýtoch⁵. Euthyfrón si pri hľadaní spravodlivosti chce počínať podobne ako Zeus, ktorý keď chcel nastoliť právo a spravodlivosť, musel spútať vlastného otca. Euthyfrón chce postaviť pred súd vlastného otca, lebo ten dal spútať nádenníka, ktorý v opilosti zabil jeho otroka a pokiaľ prišla správa, ako s ním ma naložiť, previnilec zomrel od hladu a vysilenia v jame, v ktorej bol uväznený. A teraz má Euthyfrón strach, či sa nepoškvrní, keď žije pod jednou strechou s vrahom, ktorý je jeho najbližší človek. Aj keď prastaré tradície zbožnosti prikazujú synovskú úctu, predsa Sokrates stretáva Euthyfróna v momente, keď ide obžalovať vlastného otca, lebo naplnený svojimi vlastnými vnuknutiami, z ktorých čerpá vedomie vlastnej dôležitosti, nevidí protirečenie medzi dvomi zbožnými povinnosťami. Euthyfrón si je síce vedomý, že v očiach väčšiny je jeho počínanie

³ Porov. JASPERS, K.: *Autorytety. Sokrates, Budda, Konfucjusz, Jezus*. Warszawa: Wydawnictwo KR, 2000.

⁴ Porov. PATOČKA, J.: *Platón*, Praha: SPN 1992, s. 97-98.

⁵ Porov. PLATÓN: *Euthyfrón*. Praha: OIKOYMENH, 2003, 6b.

klasifikované ako bláznovstvo, ale práve z toho čerpá silu, že má vedomie vyvolenosti a nadradenosti, lebo mu bolo dané vyššie poznanie božských vecí. Je tu určitá podobnosť medzi Euthyfrónom a Sokratom, ktorú Platón využíva k zdôrazneniu nezmyselnosti obžaloby proti Sokratovi. Obidvaja majú pred sebou proces s náboženskou kauzou. Jeden aj druhý hlásajú absolútnosť príkazu, ktorý sa obracia priamo na človeka. Obidvom ide o spravodlivosť. Sokrata majú obviniť z náboženského novátorstva, a preto sa chce narýchlo od Euthyfróna naučiť tomu, čo je naozaj zbožné, aby tak účinne odporoval žalobe. Platón akoby sa pýtal⁶, prečo je to Sokrates, ktorý zavádza náboženské novoty, a nie Euthyfrón. Ukazuje sa tu umelá vykonštruovanosť procesu proti Sokratovi, kde teologické záležitosti sú len zámienkou pre odstránenie nepohodlného jednotlivca.

Sokrates veľmi ľahko ukazuje, že Euthyfrón sa mylí, keď si myslí, že má hlbšie poznanie božských vecí, ale napriek tomu sa Sokrates chce od neho poučiť, a tak musí Euthyfrón voľajako bližšie určiť, čo je zbožnosť. Prehlási, že zbožnosť je niečo, čo robí on, teda, že ženie pred súd každého, kto sa previnil zabitím, svätokrádežou, alebo niečím podobným, aj keby to bol vlastný rodič. Svoje tvrdenie podkladá mytológiou. Ale Sokrates je práve preto postavený pred súd, že odmieta takéto protirečivé názory o vzťahoch medzi bohmi. Chce vedieť, čo je zbožnosť v celku, nie len v jednotlivom prípade, aby tak mohol mať vzor pri posudzovaní zbožnosti alebo bezbožnosti konania. Euthyfrón sa ešte nezastaví a prehlási, že zbožné je to, čo je bohumilé. Táto definícia je však problematická, lebo keď sa ukáže, že samotné božstva sú rozdelené a nejednotné v otázke spravodlivosti a že sa nenávidia a vznikajú medzi nimi spory, tak potom to, čo je jednému božstvu milé, je zároveň inému protivné. Euthyfrón je zaskočený, a tak sa venuje svojmu prípadu a tu je isté, že ten, kto zabil bez oprávnenia, musí byť potrestaný. Sokrates ukazuje, že bohumilé nie je to isté, čo zbožné. Bohumilé by malo byť to, čo je všetkým bohom milé, pričom bohumilosť je sekundárnym určením zbožnosti. Toto rozlišovanie Euthyfróna znechucuje a odradzuje od rozhovoru, lebo na počiatku si bol istý, ale aj spokojný so svojím tvrdením, ale teraz Sokratovou zásluhou mu logos uteká spod rúk. Rozhovor sa dostal do slepej uličky, lebo Euthyfrón mlčí. Nevie, ako má ďalej postupovať, a tak Sokrates uvádza zbožnosť a posvätnosť do

⁶ Porov. PATOČKA, J.: *Sokrates*. Praha: SPN 1991, s. 130.

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

súvisu so spravodlivosťou, ale od odchádzajúceho Euthyfróna sa už nič poučné nedozvie.

Sokrates vníma to čo je zbožné ako súčasť toho, čo je spravodlivé. Spravodlivosť sa javí ako pojem nadradený zbožnosti. V dialógu sa však explicitne neuvádza definícia spravodlivosti, a preto o zbožnosti nedostávame pozitívnu informáciu, ale napriek tomu sa niečo dozvedáme: zbožnosť nepatrí do oblasti ľudských vzťahov a povinností s nimi spojených, ale ani bezbožnosť nepatrí do tejto oblasti. Možno je to zrejmé mnohým ľuďom, ale, žiaľ, nie žalobcovi, súdu, úradom, nie tým, ktorí si myslia, že zbožnosť patrí do oblasti ľudských vzťahov a že ľudia môžu byť v tejto veci sudcami a vynášať sudy.⁷

Sokratovo odvolávanie sa na nadprirodzené zdroje poznania ho chráni pred absolutizmom všeobjímajúcej racionality a zároveň ho chráni pred pascou autoritárskej a dogmatickej religiozity Euthyfrónovho typu. Skutočnosť, že Sokrates si je vedomý obmedzenosti svojej dialektiky, metódy a obmedzenej istoty presvedčení, ktoré sú na nich založené. Hlása, že jeho racionalita je racionalitou bytia, a nie racionalitou vlastnenia. Tam, kde sa filozofická racionalita ukázala ako nedostatočná, uchýlil sa k svojmu daimonionu, snom a vešteniu. Ani tie mu však neposkytovali hotové poznanie a istotu vlastnenia pravdy. Namiesto božského verdiktu, pred ktorým môže rozum len mlčať, dostal znamenia, ktoré nemohlo rozlúštiť nič iné ako práve rozum. Sokrates nevladl ani nechcel vlastniť ani domnelú istotu ľudského rozumu, ani človeku odcudzené poznanie vyplývajúce z kategorického súdu boha.

Euthyfrón definoval zbožnosť na základe toho, čo sa páči bohom. Pod vplyvom sokratovskej irónie je Euthyfrón prinútený svoj názor revidovať a poprieť svoje východiskové tézy. Sokrates na záver poznamenáva:

„Čuduješ sa ešte pri takých rečiach, že ti slová neostávajú na tom istom mieste, ale že azda, akoby chodili? A chceš ešte mňa obviňovať, že ja som ten Daidalos, ktorý spôsobuje, že chodia, kým ty sám si oveľa väčší umelec ako Daidalos, lebo môžeš dokonca spôsobiť, že sa otáčajú v kruhu? Alebo nepozoruješ, že náš rozho-

⁷ Porov. NOWOTNIAK, J.: Wartości i władza. Wokół Platońskiego Eutyfrona. In: NOWOTNIAK, J.: *Konteksty wartości*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 2016, s. 25-51.

vor išiel dookola a prišiel opäť na to isté miesto?⁸ Sokrates vďaka postave Daidala ilustruje priebeh rozhovoru; obrat znamená chodenie dookola, pričom evokuje bludný argumentačný kruh. Ide pravdepodobne o alúziu na model labyrintu ako metaforu efektu pôsobenia Daidalovho umenia, ktorý nebol len tvorcom sôch, ktoré sa javili ako pohyblivé, ale bol aj staviteľom slávneho labyrintu. Euthyfrón zostal, tak ako Minotaurus, pod vplyvom elenktiky uväznený v labyrinte apórií. Stal sa väzňom kontradikcií, ktoré sa objavili počas diskusie – na jednej strane nemôže uznať, že zbožnosť uspokojuje bohov, pretože by tým človeku voči bohom priznával určitú nadradenosť, ale na druhej nemôže súhlasiť s tvrdením, že ľudská činnosť vôbec nevplýva na bohov, pretože by tým svoju degenerovanú nábožnosť zbavil zmysluplnosti.

Hlavnou otázkou dialógu je: čo je zbožnosť? Je to však predovšetkým otázka, ktorá prešla do histórie európskeho myslenia: páči sa bohom to, čo je zbožné, pretože je to zbožné, alebo je to zbožné, pretože sa to páči bohom? Táto otázka sa niekedy nazýva Euthyphrova dilema, hoci ju kladie Sokrates a Euthyphron na ňu odpovedá: „Neviem, čo hovoríš, Sokrates.“ Je to dilema, alebo skôr bludný kruh vytvorený intelektuálne ťarbavým Euthyfrónom a jeho konceptom „obchodníckeho boha“. Viera v takýchto bohov sa začínala pocitovať ako nepostačujúca na zdôvodnenie výchovného úsilia, „a to nielen preto, že ani celý pluk *olympianou* nevedel vysvetliť prírodné javy, ale aj preto, lebo tieto postavy už nepostačovali mysliacemu, mravnému čítaniu“.⁹

Niektoré kresťanské reakcie

Euthyfrónova dilema vznikla v prostredí gréckeho polyteistického náboženstva, ale jej problematika bola vnímaná aj monoteistickými náboženstvami v rámci kresťanskej, židovskej či islamskej tradície a dodnes je predmetom teologických a filozofických diskusií. Augustín, Anzelm aj Akvinský písali o problémoch, ktoré

⁸ „θαυμάση οὖν ταῦτα λέγων ἐάν σοι οἱ λόγοι φαίνωνται μὴ μένουτες ἀλλὰ βαδίζοντες, καὶ ἐμὲ αἰτιάση τῶν Δαιδαλον βαδίζοντιος αὐτοῦς ποιεῖν, αὐτὸς ὢν πολὺ γε τεχνικώτερος τοῦ Δαιδάλου καὶ κύκλω περιμόνια ποιῶν; ἢ οὐκ αἰσθάνη ὅτι ὁ λόγος ἡμῖν περιελθὼν πάλιν εἰς ταῦτων ἤκει; μέμνησαι γάρ που ὅτι ἐν τῷ πρόσθεν τὸ τε ὄσιον καὶ τὸ θεοφιλὲς οὐ ταῦτων ἡμῖν ἐφάνη ἀλλ’ ἕτερα ἀλλήλων: ἢ οὐ μέμνησαι.“ PLATO: *Euthyfron* 15b-c <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=h%28%2Fkei&l=greek&can=h%28%2Fkei0&prior=%5D> (16.03.2023).

⁹ Porov. SCHWEITZER, A.: *Kultúra a etika*. Bratislava: SPN 1986, s. 135.

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

vyvoláva Euthyphrova dilema, hoci ju explicitne nespomenuli. Podobne v dvadsiatom storočí postupoval pragmatický filozof William James¹⁰ aj analytický filozof Ludwig Wittgenstein¹¹. Nemecký filozof a matematik Gottfried Leibniz formuluje problematiku z dialógu Euthyfrón: „Všeobecne sa uznáva, že všetko, čo chce Boh, je dobré a spravodlivé. Otázkou však zostáva, či je to dobré a spravodlivé preto, že to chce Boh, alebo či to Boh chce preto, že je to dobré a spravodlivé; inými slovami, či sú spravodlivosť a dobro ľubovoľné, alebo či patria k nevyhnutným a večným pravdám o povahe vecí.“¹² Klasický židovsko-kresťanský teizmus odmieta názor, že existujú pravdivé výroky, ktoré by boli ako platonické abstrakcie nezávislé od Boha. Tento názor je nezlučiteľný s Božou všemohúcnosťou, ktorá vyžaduje, aby existovalo iba to, čo stvoril Boh.¹³

Akvinský, podobne ako jeho filozofický vzor Aristoteles, odmietal platonizmus.¹⁴ Podľa neho je vágne hovoriť o abstrakciách ako o existujúcich a dokonalejších vzoroch konkrétnych individuálnych bytí.¹⁵ Potom aj abstraktné dobro z Euthyfrovej dilemy je len zbytočným zahmlievaním. Akvinský prijal Aristotelovu definíciu: „Dobro je to, po čom všetci túžia“,¹⁶ čo vysvetlil: „Keď hovoríme, že dobro je to, po čom všetci túžia, neznamená to, že po každom druhu dobra túžia všetci, ale že všetko, po čom sa túži, má povahu dobra.“¹⁷ Teda aj tí, čo túžia po zle, po ňom túžia len z as-

¹⁰ Porov. JAMES, W.: The Moral Philosopher and the Moral Life. In: *International Journal of Ethics*, Vol. 1, No. 3/1891, s. 330-354.

¹¹ Porov. JANIK, A. TOULMIN, S.: *Wittgenstein's Vienna*. New York: Simon & Schuster, 1973.

¹² Porov. LEIBNIZ, G.W.: Reflections on the Common Concept of Justice. In: Loemker, L.E. (ed.): *Philosophical Papers and Letters. The New Synthese Historical Library*, vol 2/1989. Springer, Dordrecht, s.216.

¹³ Porov. ROGERS, K. A.: *Anselm on Freedom*. Oxford University Press, 2008.

¹⁴ Porov. AQUINAS, T.: *Commentary on Aristotle's Metaphysics*. 1,10,158. Chicago: Henry Regnery Company, 1961. [https://isidore.co/aquinas,t/english/Metaphysics1.htm](https://isidore.co/aquinas/t/english/Metaphysics1.htm) (16.03.2022).

¹⁵ Porov. McINERNEY, R.: *St. Thomas Aquinas*. University of Notre Dame Press 1982.

¹⁶ Porov. „*Ratio enim boni in hoc consistit, quod aliquid sit appetibile, unde philosophus, in I Ethic., dicit quod bonum est quod omnia appetunt.*“ AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, I 5,1. http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).

¹⁷ Porov. „*Ad secundum dicendum quod, cum dicitur bonum est quod omnia appetunt, non sic intelligitur quasi unumquodque bonum ab omnibus appetatur, sed quia quidquid appetitur, rationem boni habet.*“ AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, I 6,2 ad 2. http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).

pektom dobra, teda toho, po čom sa túži.¹⁸ Rozdiel medzi túžbou po dobre a túžbou po zle spočíva v tom, že v prvom prípade sú vôľa a rozum v harmónii, kým v druhom prípade sú v disharmónii.¹⁹

Akvinského diskusia o hriechu poskytuje dobrý východiskový bod pre jeho filozofické vysvetlenie, prečo meradlom hodnoty je Božia prirodzenosť. Každý hriech spočíva v túžbe po prechodnom, v konečnom dôsledku neskutočnom alebo falošnom, dobre.²⁰ Teda „v istom zmysle je pravda to, čo hovorí Sokrates, totiž že nikto nehreší s plným vedomím.“²¹

Žiadny hriech vo vôli sa nedeje bez neznalosti rozumu.²² Boh však má plné poznanie, je vševedúci, a preto podľa definície Sokrata, Platóna, Aristotela aj Akvinského nikdy nemôže chcieť nič iné než to, čo je dobré. Podľa Nikolaja Hartmanna neexistuje sloboda pre dobro, ktorá by nebola zároveň slobodou pre zlo. Josef

¹⁸ Porov. AQUINAS, T.: *Commentary on Aristotle's Ethics* 1,10. Chicago: Henry Regnery Company, 1964, <https://isidore.co/aquinas/english/Ethics.htm> (16.03.2023).

¹⁹ Porov. „*Praeterea, Damascenus dicit quod operatio quidem qui secundum naturam motus est, passio vero qui praeter naturam. Sed quod est praeter naturam in motibus animae, habet rationem peccati et mali moralis, unde ipse alibi dicit quod Diabolus versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est praeter naturam. Ergo huiusmodi passiones sunt malae moraliter.*“ AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, I/II q24, a2. http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).

²⁰ Porov. „*Omne autem peccatum consistit in appetitu alicuius commutabilis boni quod inordinate appetitur, et per consequens in eo iam habito inordinate aliquis delectatur.*“ AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, I/II 72,2. http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).

²¹ Porov. „*Et secundum hoc, aliquo modo verum est quod Socrates dixit, quod scientia praesente, non peccatur, si tamen hoc extendatur usque ad usum rationis in particulari eligibili.*“ AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, I/II 58,2 and I/II 77,2. http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).

²² Porov. „*Peccatum in voluntate non accidit sine aliquo ignorantia intellectus: nihil enim volumus nisi bonum verum vel apparens; propter quod dicitur (Prísloví. 14:22); errant qui operantur malum; et philosophus III Ethic., dicit quod omnis malus ignorans. Sed anima quae est vere beata, nullo modo potest esse ignorans: cum in Deo omnia videat quae pertinent ad suam perfectionem. Nullo igitur modo potest malam voluntatem habere: praecipue cum illa Dei visio semper sit in actu, ut in tertio est ostensum.*“ AQUINAS, T.: *Summa contra Gentiles* 4,92. <https://Aquinas.cc/la/en/~SCG4> (16.03.2023).

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

Pieper však odpovedá, že takéto argumenty sa opierajú o neprípustne antropomorfné chápanie Boha.²³ V prípade ľudí, hovorí Akvinský, je schopnosť hrešiť skutočne dôsledkom,²⁴ alebo dokonca znakom slobody,²⁵ avšak „*k podstate slobodnej vôle nepatrí možnosť vybrať si zlo.*“²⁶ Inými slovami, ľudia nie sú bábkami, ktorými Boh manipuluje, aby vždy robili to, čo je správne. Chcieť zlo nie je sloboda, ale práve stvorenosť človeka, teda to, že nie je Boh, a teda vševediaci, ho robí schopným spáchať hriech. V dôsledku toho neschopnosť hrešiť treba vnímať ako vyššiu slobodu. Iba Božia vôľa môže byť správnym meradlom svojej vlastnej vôle a toho, čo je správne a nevyhnutné. Odchýlka od normy ani neprichádzala do úvahy. Absolútna Božia vôľa je správnou mierou vlastného činu aj všetkých ľudských činov.²⁷ Tým sa odstraňuje aj druhá eventualita Euthyfrónovej dilemy, teória božieho príkazu.

²³ Porov. PIEPER, J.: *The Concept of Sin*. South Bend, Indiana: St Augustine's Press, 2001. s. 79.

²⁴ Porov. AQUINAS, T.: *De Veritate* 24,3 ad 2. <https://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm> (16.03.2023).

²⁵ Porov. „*Cum autem voluntas dicatur libera, in quantum necessitatem non habet, libertas voluntatis in tribus reflectabitur: scilicet quantum ad actum, in quantum potest velle vel non velle; et quantum ad obiectum, in quantum potest velle hoc vel illud, etiam eius oppositum; et quantum ad ordinem finis, in quantum potest velle bonum vel malum. Sed quantum ad primum horum inest libertas voluntati in quolibet statu naturae respectu cuiuslibet obiecti. Cuiuslibet enim voluntatis actus est in potestate ipsius respectu cuiuslibet obiecti. Secundum vero horum est respectu quorundam obiectorum, scilicet respectu eorum quae sunt ad finem, et non ipsius finis; et etiam secundum quemlibet statum naturae. Tertium vero non est respectu omnium obiectorum, sed quorundam, scilicet eorum quae sunt ad finem; nec respectu cuiuslibet status naturae, sed illius tantum in quo natura deficere potest. Nam ubi non est defectus in apprehendendo et conferendo, non potest esse voluntas mali etiam in his quae sunt ad finem, sicut patet in beatissimis. Et pro tanto dicitur, quod velle malum nec est libertas, nec pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum.*“ AQUINAS, T.: *De Veritate* 22,6. <https://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm> (16.03.2023).

²⁶ Porov. „*Ad secundum dicendum, quod posse eligere malum, non est de ratione liberi arbitrii; sed consequitur liberum arbitrium, secundum quod est in natura creata possibili ad defectum.*“ AQUINAS, T.: *De Veritate* 24,3. <https://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm> (16.03.2023), „*Ex hoc videtur homo esse ad imaginem Dei quod est liberi arbitrii*“ AQUINAS, T.: *De Veritate* 24,2. <https://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm> (16.03.2023).

²⁷ Porov. PIEPER, J.: *The Concept of Sin*. South Bend, Indiana: St Augustine's Press, 2001. s. 79-80.

Božská jednoduchosť znamená, že Božia vôľa je spravodlivé dobro Boha, ktoré sa stáva spravodlivým vďaka jeho nemennej a nevyhnutnej existencii. To znamená, že to, čo je objektívne dobré a to, čo nám Boh dáva ako morálne záväzné, je v skutočnosti to isté, čo sa chápe pod rôznymi opismi, pričom ani jedno, ani druhé nemôže byť iné, než je. Nemôže byť teda žiadna pochybnosť o tom, že Boh nám svojvoľne prikázal niečo iné, alebo že existuje norma dobra mimo Boha. Euthyfrónova dilema je nepravdivá.²⁸

Východiskom Swinburnovho²⁹ prístupu je metaetický postoj k etickým súdom. Swinburne si myslí, že ak existuje kontingentná morálna pravda, musí existovať aj nutná morálna pravda, z čoho vyplýva, že ak existuje kontingentne povinná činnosť, musí existovať aj nutne povinná činnosť³⁰. Kľúčová otázka sa potom týka povahy nutnosti, teda či ide o faktickú alebo logickú nutnosť. Swinburne tvrdí, že univerzálne morálne pravdy sú analyticky pravdivé, a preto by mali byť zahrnuté medzi logické nutnosti. Boží prikaz týkajúci sa pravdovravnosti je niečo, čo Boh musí prikázať, pretože výrok, „hovoriť pravdu je dobré“, je analytický výrok.³¹ Keby nebol analytický, Božia všemohúcnosť by bola obmedzená zákonom, ale pre Boha nie je žiadnym obmedzením, ak má nabádať ľudí, aby robili to, čo je povinné, lebo tieto činy sú povinné z logickej nevyhnutnosti. Na stanovenie analytického charakteru etických právd sa Swinburne pokúša aplikovať *reductio ad absurdum* na opačné stanovisko, teda že nevyhnutné

²⁸ Porov. FESER, E.: *God, obligation, and the Euthyphro dilemma*. <https://edwardfeser.blogspot.com/2010/10/god-obligation-and-euthyphro-dilemma.html> (16.03.2023).

²⁹ Porov. SWINBURNE, R.: *Duty and the Will of God*. In: HELM, P. (ed.): *Divine Commands and Morality*. Oxford: Oxford University Press. 1981, s. 125.

³⁰ Porov. SWINBURNE, R.: *Duty and the Will of God*. In: HELM, P. (ed.): *Divine Commands and Morality*. Oxford: Oxford University Press. 1981, s. 125.

³¹ Swinburne definuje analytické výroky takto: „Analytické“ *chápem v širokom v tomto zmysle. Pod logicky nutným alebo analytickým výrokom chápem tvrdenie, popretie ktorého netvrdí nič, o čom by sa dalo koherentne predpokladať, že by mohlo byť pravdivé. Syntetickým výrokom rozumiem výrok, ktorý nie je analytický*“ SWINBURNE, R.: *Duty and the Will of God*. In: HELM, P. (ed.): *Divine Commands and Morality*. Oxford: Oxford University Press. 1981, s. 125.). Inými slovami, ako definuje analytický výrok vo svojom inom článku, „výrok je analytický vtedy a len vtedy, ak jeho negácia nie je koherentná“. SWINBURNE, R.: *Analyticity, Necessity and Apriority*. In: *Mind* 334/1975, s. 229.

morálne pravdy sú syntetické a že ich nevyhnutnosť je len faktická nevyhnutnosť.³²

Swinburnovo riešenie Euthyfovej dilemy napokon znie takto: V prípade nevyhnutných morálnych právd teista môže prijať druhú eventualitu dilemy, pričom morálne pravdy považuje za nezávislé od vôle Boha. To však neznamená obmedzenie Božej vôle, pretože nevyhnutne povinné činy sú povinné skôr z logickej nevyhnutnosti než z faktickej nevyhnutnosti. Božie prijatie logicky nevyhnutných právd, morálnych alebo iných, nie je porušením jeho moci. Na to, aby bol Boh všemohúci, stačí, aby bol schopný robiť všetko, čo je logicky možné.

Euthyphrova dilema je teda vyriešená tvrdením, že kontingentné (partikulárne) morálne súdy sú závislé od božej vôle. Keďže však božská moc je obmedzená na logické možnosti, všeobecné morálne súdy sú nezávislé od božskej vôle a sú logicky (analyticky) pravdivé. Swinburne vlastne považuje obe eventuality Euthyfovej dilemy za prijateľné, hoci rôznymi spôsobmi. Prvú eventualitu považuje za pravdivú pre činy, ktoré sú kontingentne povinné, zatiaľ čo druhú eventualitu považuje za pravdivú pre činy, ktoré sú nevyhnutne povinné. Teista môže akceptovať obe eventuality, bez akéhokoľvek pochybnosti.

Záver

Technologický a ekonomický rozvoj ľudského spoločenstva s novou naliehavosťou predkladá pred nás požiadavku riešiť etické problémy. Nedostatkom sa javí príliš veľká abstrakcia myšlienkových etických experimentov, ktoré síce na jednej strane spresňujú naše poznanie, ale zároveň sa ukazuje ich parciálnosť.³³ Výchovné poučenie Platónovho dialógu Euthyfrón je vysoko aktuálne. Aj dnes je potrebné podporovať aktívne učenie ako lásku k múdrosti prostredníctvom inteligentného dialógu a interaktívnej komunikácie, v ktorej významné miesto má sokratovské priznanie

³² Porov. RAHIMI, S.: Swinburne on the Euthyphro Dilemma. Can Supervenience Save him? *Forum Philosophicum: International Journal for Philosophy* 13 (1):17-29.

³³ Porov. DANCÁK, P. - ORENIČ, P. - CHIFOR, A.: Historicko-filozofická reflexia princípu dvojitého efektu v kontexte praxe pomáhajúcich profesií. In: BEŇO, P. - KNAPIK, A. - ROTTERMUND, J. - ŠRAMKA (eds.): *M.COVID-19 and its impacts on health, helping professions and new technologies*. Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, 2021, s. 243-251.

vlastnej nevedomosti³⁴ a odmietnutie pohodlného zdôvodňovania vlastného presvedčenia odvolávaním sa na uznávané vedecké a výchovné autority. Zároveň je dôležité podporovať morálny rozvoj, kde za skutočnú ľudskú dokonalosť sa nemôže považovať finančný úspech, športová výkonnosť, politická moc alebo verejná úcta.³⁵ Snaha o areté nie je iba jedným z mnohých úsilí, ale je súčasťou akejkoľvek disciplíny, ktorej sa ľudia venujú. Chémia by sa mala pýtať nielen na to, čo robí dobrého chemika, ale aj na to, čo robí chemika dobrým človekom.

Nejednoznačnosť dialógu môžeme spájať so samotnou formou dialógu a iróniou, ktorú Sokrates používa. Platónovým hlavným cieľom je poučiť a on je pevne presvedčený, že poznanie prichádza až vtedy, keď sme schopní zdôvodniť a vysvetliť svoje vlastné presvedčenie.³⁶ Učenie teda nie je len otázkou poskytovania správnych odpovedí. Je to otázka vedenia študenta k správnym odpovediam a zabezpečenia toho, aby študent vedel odpovede vysvetliť a zdôvodniť, a nie len opakovať. Prechádzka vyplnená dialógom ukazuje, že Sokrates vedie Euthyfróna, ale aj nás, cez vlastné úvahy, a zároveň ho necháva, aby si veci vyriešil sám.

Zoznam bibliografických odkazov

AQUINAS, T.: *Commentary on Aristotle's Ethics*. Chicago: Henry Regnery Company, 1964, <https://isidore.co/aquinas/english/Ethics.htm> (16.03.2023).

AQUINAS, T.: *Commentary on Aristotle's Metaphysics*. Chicago: Henry Regnery Company, 1961. <https://isidore.co/aquinas,t/english/Metaphysics1.htm> (16.03.2023).

AQUINAS, T.: *De Veritate*. <https://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm> (16.03.2023).

AQUINAS, T.: *Summa contra Gentiles*. <https://Aquinas,cc/la/en/~SCG4> (16.03.2023).

³⁴ Porov. VLASTOS, G.: *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

³⁵ Porov. PETRO M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2019, s. 124.

³⁶ Porov. REMBIERZ, M.: Osoba ludzka w centrum dociekań filozoficznych i teologicznych Jana Pawła II. In: RÓZYŁO, A., SZTABA, M. (eds.): *Człowiek w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II (wybrane aspekty adekwatnej antropologii)*. Lublin : KUL, 2014, s. 77-82.

DILEMY OKOLO ETICKÝCH HODNŮT

- AQUINAS, T.: *Summa Theologica*, http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Thomas_Aquinas/Summa_Theologiae (16.03.2023).
- Aquinas's *Summa Theologiae*. In: J. HAUSE (Ed.), *Aquinas's Summa Theologiae: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN:9781316271490.
- DANČÁK, P. – ORENIČ, P. – CHIFOR, A.: Historicko-filozofická reflexia princípu dvojitého efektu v kontexte praxe pomáhajúcich profesií. In: BEŇO, P. – KNAPIK, A. – ROTTERMUND, J. – ŠRAMKA (eds.): *M.COVID-19 and its impacts on health, helping professions and new technologies*. Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, 2021, s. 243-251. ISBN: 978-83-7509-429-9.
- FESER, E.: *God, obligation, and the Euthyphro dilemma*. <https://edwardfeser.blogspot.com/2010/10/god-obligation-and-euthyphro-dilemma.html> (16.03.2023).
- JAMES, W.: The Moral Philosopher and the Moral Life. In: *International Journal of Ethics*, Vol. 1, No. 3/1891, s. 330-354.
- JANIK, A. TOULMIN, S.: *Wittgenstein's Vienna*. New York: Simon & Schuster, 1973. ISBN 978-0-671-21725-9.
- JASPERS, K.: *Autorytety. Sokrates, Budda, Konfucjusz, Jezus*. Warszawa: Wydawnictwo KR, 2000. ISBN 83-86989-68-8.
- JIRSA, J. – JINEK, J.: *Platónův dialog Euthyfrón* Praha: Oikoy-menh 2019, s. 148. ISBN 978-80-7298-283-7.
- LEIBNIZ, G.W.: Reflections on the Common Concept of Justice. In: Loemker, L.E. (ed.): *Philosophical Papers and Letters. The New Synthese Historical Library*, vol 2/1989. Springer, Dordrecht, s.216.
- McINERNEY, R.: *St. Thomas Aquinas*. University of Notre Dame Press 1982. ISBN 978-0-268-01707-1.
- NOWOTNIAK, J.: Wartości i władza. Wokół Platońskiego Eutyfrona. In: NOWOTNIAK, J.: *Konteksty wartości*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 2016, s. 25-51.
- PATOČKA, J.: *Platón*, Praha: SPN 1992, s. 97-98. ISBN 80-04-25609-0.
- PALOUŠ, R.: *Čas výchovy*. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-25415-2. PALOUŠ, R.: *K filozofii výchovy*. Praha: SPN 1991, 117 s. ISBN 80-04-25390-3.

- PIEPER, J.: *The Concept of Sin*. South Bend, Indiana: St Augustine's Press, 2001. ISBN978-1-890318-07-9.
- PLATO: *Euthyfron*. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=h%28%2Fkei&la=greek&can=h%28%2Fkei0&prior=%5D> (16.03.2023).
- PLATÓN: Euthyfrón Obrana Sókrata, Kritón, Faidon, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos. Praha : Oikoymenh, 2003, 558 s. ISBN 80-7298-062-9.
- PORUBEC, D.: Zduchovnenie osoby, ako predpoklad vytvárania kresťanskej kultúry v diele I. A. Iljina. In: DANCÁK, P. – PORUBEC, D. (eds.): *Disputationes quodlibetales : 50. výročie vydania knihy „Osoba i czyn“*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2020, s. 70-86 ISBN: 978-80-555-2633-1.
- PETRO M.: *Povolanie človeka k blaženosti*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2019. 249 s. ISBN: 978-80-555-2160-2.
- RAHIMI, S.: Swinburne on the Euthyphro Dilemma. Can Super-venience Save him? *Forum Philosophicum: International Journal for Philosophy* 13 (1):17-29.
- REMBIERZ, M.: Osoba ludzka w centrum dociekań filozoficznych i teologicznych Jana Pawła II. In: RÓZYŁO, A., SZTABA, M. (eds.): *Człowiek w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II (wybrane aspekty adekwatnej antropologii)*. Lublin : KUL, 2014, s. 77-82.
- ROGERS, K. A.: *Anselm on Freedom*. Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-923167-6.
- SCHWEITZER, A.: *Kultúra a etika*. Bratislava: SPN 1986.
- SWINBURNE, R.: Duty and the Will of God. In: HELM, P. (ed.): *Divine Commands and Morality*. Oxford: Oxford University Press. 1981.
- SWINBURNE, R.: Analyticity, Necessity and Apriority. In: *Mind* 334/1975.
- VLASTOS, G.: *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.